

ОСОБИСТІСНА ЗРІЛІСТЬ У ФОРМОВИЯВАХ ЦІННІСНОГО ЗОРІЄНТУВАННЯ

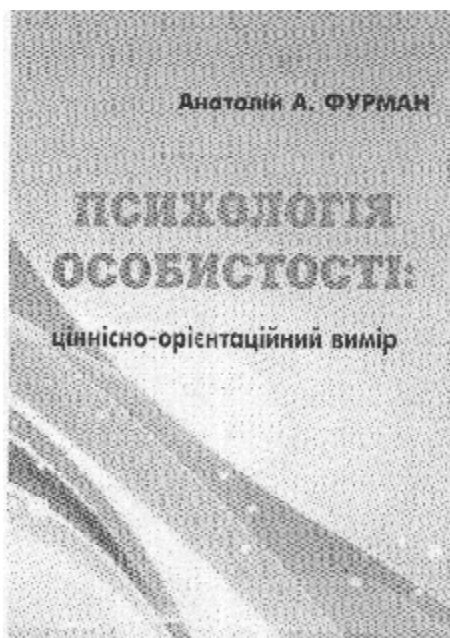
Юрій МАКСИМЕНКО

УДК 159.923.2

Yuriy Maksymenko

PERSONAL MATURITY IN FORM MANIFESTATION OF VALUE ORIENTATION

Це дослідження виконано як інтелектуальна рефлексія на монографію Анатолія А. Фурмана *“Психологія особистості: ціннісно-орієнтаційний вимір”* [7], яку присвячено теоретико-методологічному обґрунтуванню концептуальних засад становлення зрілої особистості у повноцінній реалізації людського потенціалу, цілісному саморозкритті всіх її іпостасей в екзистенції життєзреалізування. *Метою* названого аналітичного пошукування є розгляд особистості з позиції вітакультурних координат її самоздійснення, творення власного Я у суб’єктному мистецтві самоплекання і самовдосконалення, відформатованого ціннісно-смісловим простором суспільного буття. Осереддям такої актуалізованої буттєвості і є аксіосфера особистості як система полісміслових обріїв її учинкової життєактивності, що впорядковує у свідомості та самосвідомості запити і домагання одухотвореного самовиконання.

Фурман А.А.

Психологія особистості: ціннісно-орієнтаційний вимір: [монографія]
/ Анатолій Анатолійович Фурман. –
Одеса: ОНПУ; Тернопіль: ТНЕУ, 2016.
– 312 с.

У монографії Анатолія Фурмана-молодшого постулюються виховні засади розвитку ціннісно зорієнтованої особистості через самопроекування нею життєвого шляху і віднаходження власної світоглядної позиції, її суб’єктне задіяння у різні іпостасі самоздійснення, а саме як біологічного організму, як індивіда у множині суспільних стосунків, як індивідуальності вчинкових дій та екзистенцій, як універсума духовних намірів, домагань, надзусиль, вірувань. Автором слушно формулюється базовий засновок дослідження: особистісне становлення як психологічна категорія відображає процес саморозвитку людини протягом життя, у рамках якого відбувається віднаходження нею специфічних форм суб’єктної активності на підґрунті розвитку й структурування сукупності її суспільно і професійно спричинених характеристик, що забезпечують реалізацію функцій пізнання, спілкування й регуляції в конкретних видах

діяльності і вчинення на всіх етапах її земного шляху.

Загалом своєчасність аналізованого дослідження зумовлена зміною буттєвих координат суспільного повсякдення сучасної людини, що, безперечно, впливає на відреальнену точку її свідомості. Так вона, будучи тотально оповита проблемністю життєвих банальностей, стає заручником матеріального облаштування буденності, котре набуває глобальних масштабів. Тому проблема формування моральних орієнтирів і духовних цінностей особистості, їх соціокультурне спрямування постає як найактуальніша в умовах сьогодення, про що й зазначає молодий науковець. Звідси логічним є узагальнення, що цінності як регулятори діяльності людини мають буттєве підґрунтя й оприявнюються в організації її життєвого шляху, а система вартостей – це світ практичних діянь, у яких відтворюється ідеальний образ мети і сенсу повсякденної активності суб'єкта. Вони є основою у здійсненні особою раціонального вибору засобів та інструментів досягнення позитивних результатів своїх діянь, тоді як сам процес чи процедура вибору відбувається на фундаменті оцінної функції вартостей. Тому предметний безмір цінностей становить своєрідний підсумок усього розмаїття діяльностей і вчинків людини як сукупності матеріальних і духовних домагань, складної ієрархії ідеалів і смислів, значущих для неї як особистості в контексті конкретного суспільного загалу [7, с. 91].

Конструктивним досягненням монографічного дослідження є запропонована автором модель посферної організації ціннісного зорієнтування особистості, в якій *аксіосфера*, займаючи проміжне положення між суб'єктивними установками й атитюдями, потребомотиваційною й конативною (поведінковою) сферами, системою персональних смислів та їх рефлексивним опрацюванням, *забезпечує синергійну єдність і гармонізацію* становлення всіх складників особистісного світу людини. Двоїтий характер системи цінностей, будучи зумовленим одночасно індивідуальним і соціальним досвідом, визначає її бінарне функціональне призначення: вартості є основою формування й збереження у свідомості особи тих установок, які допомагають їй оцінювати явища довколишньої дійсності, займати певну діяльну позицію і свідомо та зважено обстоювати власні інтереси. У будь-якому разі цінності постають мотиваційним імперативом,

що формовивляється в актах учинення та є підґрунтям самоусвідомлення автентичності особистості. Проектувально-практичний рівень дії ціннісних орієнтацій характеризує осмислене ставлення суб'єкта до можливої діяльності, цілей, людей, передбачає спрямування на створення смислових настановлень як знакових систем у людському суспільстві та культурі. Усвідомлення власної аксіосфери припускає наявність у людини певного способу понятійно-категорійного обґрунтування цінностей, що є внутрішнім психологічним механізмом, котрий формує ті чи інші пріоритети поведінки особистості, за характером і спрямованістю яких можна визначити її особливості її персоніфікованих професійних і життєвих домагань.

Особистість як ідеалізований набір соціокультурних властивостей людини характеризується досить стійкою психодуховною організацією, що виявляється головним чином у послідовності і передбачуваності її поведінки, діяльності, вчинків, способу життя, котрі онтогенетично організуються, за теорією В.А. Роменця [4; 8], як Велика Логіка Вчинку, тобто як життєвий шлях людини. У монографії А.А.Фурмана ця Логіка трансформована в еталонну модель циклічно завершеного, повноцінного вчинку *самоздійснення* через *ціннісне зорієнтування особистості* [7, с. 269], що охоплює ситуаційний, мотиваційний, дійовий і післядійовий компоненти-складники, передбачає вихід особи на нові смислові обрії життєактивності, зміну ціннісних настановлень, інтенцій та потенцій самопізнання і самотворення.

Водночас, як самотутній зріз суб'єктивності, особистість здатна до адаптації та розвитку в мінливих соціальних умовах, що підтверджують зміни її вартостей, установок, інтересів, мотивів, вірувань, а також вказують на факти її виходу на нові горизонти самозвітування і самовдосконалення. Невід'ємними рисами становлення зрілої особистості є самосвідомість, суспільно схвалювані вартості, відповідальність за свої вчинки, система поглядів, переконань й усуб'єктнена система ціннісних орієнтацій. Тож *зріла*, за визначенням доцента Фурмана, *ціннісно зорієнтована*, особистість ефективно використовує природний потенціал у збагаченні себе і навколишньої дійсності, плідно задіює власні ресурси в утриманні своєї долі, враховуючи запити конкретного суспільного загалу. Така особистість сприймає світ, споглядаючи його плин, як даність і водночас

оживлює та збагачує його власною психодуховною енергетикою в актах пізнання, творчості і самотворення у вітакультурному форматі самісного екзистенціювання.

На переконання автора монографії, рух-поступ до вартісно-сислового наповнення життєпростору особистості – це історичний шлях становлення моралі, конструктивних форм співжиття серед суспільного загалу, системи значущих орієнтирів і смислових настановлень людини. Особистість як унікальна цілісна структура існує лише в русі-розвитку, ознаменованому перманентним процесом розкриття всіх її талантів та обдарувань. Саме динаміка особистісного функціонування визначає закономірності розвитку людини та особливості її формування як індивідуальності (перш за все з допомогою використання концептів самості, автентичності, конгруентності та ін.). Особистість, за словами Г.С. Костюка, є “системою систем”, або ж складноорганізованою єдністю диференційно-інтегрованих психічних явищ, які розвиваються в індивіді під впливом різноманітних зовнішніх і внутрішніх чинників. Ця ж думка є наскрізною й у пошукуваннях Анатолія Фурмана-молодшого, де саме “повноковітальний спосіб присутності людини у світі, форма її онтофеноменальної (подієвої) даності-екзистенції” поіменовуються та описуються відповідним категорійним поняттям “особистість” [7, с. 16].

Удосконалення людської сутності, як відомо, зумовлене культурно-історично – еволюцією живих істот, окультуренням становлення людства та онтогенезом самої людини (Л.С. Виготський [1]). Тому в структурі особистості наявні компоненти і характеристики різного рівня узагальненості й стійкості, які спричиняють суспільно значущу поведінку, спілкування, діяльність, учинки. На думку С.Л. Рубінштейна [5], особистість передусім визначається своїм ставленням до навколишнього світу, до суспільного загалу і конкретних його представників, що знаходить відображення у стилі поведінки, змісті діяльності, ситуаційних учинкових актах, способі життя, що, своєю чергою, детермінуються системою ціннісно-сислових патернів особи та її безпосереднього вітакультурного довкілля.

Узмістовлення ціннісного плину буття особистості, як зазначає автор монографії, розгортається в двох онтологічних просторах: людської індивідуальності та культурно-історичного становлення всього людства. У першому ви-

падку людина створює ціннісний контекст власної буттєвості, виявляючи свою автентичність, а в другому – збагачує і непересічно тлумачить вартості у ствердженні культури суспільного загалу, примножуючи людяність, забезпечуючи гуманістично зорієнтовані способи своєї взаємодії з довкіллям [7, с. 63]. Відтак особистість є категорією оцінно-аксіологічною, а її зреалізування завжди припускає підпорядкування надлюдському ідеалу творення надособистісних вартостей, вихід поза власну свідомість, сходження Я у трансцендентний вимір божественного єства [2].

На підставі культурно-історичних засад становлення людської індивідуальності, А.А. Фурман висноує, що усвідомлюваний вибір, орієнтація особистості на високі запити самовдосконалення пов’язані з її аксіосферою (цілісною системою ціннісних пріоритетів), найбільш узагальненою її характеристикою стосовно суспільного загалу і природної дійсності. Психологічно і соціально зріла людина цілком виправдано керується у житті сталою системою уявлень про світ і про свої можливості, чіткою позицією щодо різних аспектів повсякдення, для неї характерні цілісність і відносна стабільність у взаємодії із суб’єктивним довкіллям. Ці уявлення оприявнюються у свідомості особистості у формі соціальних цінностей (атитюдів) та еталонів, які, разом зі стереотипами, установками, нормами, традиціями, постають регуляторами і стабілізаторами актуальних стосунків з іншими. Водночас становлення індивідуальності відбувається тоді, коли внутрішнє психічне життя із засобу переростає у самоцінність й особа споглядає та розуміє, переживає й рефлексує, мріє і творить, плекаючи самобутність свого духовного життя [3].

Загалом у філософсько-психологічних теоретизуваннях часто мовиться про призначення людини як особистості, про пошук і втілення сенсу життя, про самоактуалізаційне осягнення власної значущості, доцільності й відтак вагомості власного буття. Але, як зазначено у монографії, призначення – не природна даність, а моральний процес усвідомлення істини, внутрішнє прагнення краси, потяг до духовного абсолюту (Бога), який опосередковується аксіологічним аспектом смислонаповнення повсякдення [7, с. 53]. Тому істинне призначення людини – прагнення екзистенції, себто повноцінного проживання, через яке людина пізнає себе і світ, утверджує власне

майбуття й укорінює засади духовності прийдешніх поколінь.

Особистість, безперечно, – складна структурно-функціональна цілісність зі стійким набором психологічних характеристик, котрі формуються під впливом соціальних факторів і внутрішніх самоспричинень, де однією з головних її складових є спрямованість як сукупність стійких мотивів, поглядів, переконань, потреб і поривань людини, що зорієнтовують її на певні поведінку, діяльність, вчинки, досягнення та вирішення складних життєвих цілей і завдань. На переконання доцента Фурмана, засадниче розвиткову роль у спрямуванні особистості відіграє ціннісно-смыслова сфера, на підґрунті якої формуються безпосередні буттєві цілі й домагання, життєва програма і сенс існування в цілому. Система спонукань і ціннісних орієнтацій визначає вибіркоче ставлення до предметів довкілля та постає рушієм-чинником активних форм самостворення особистості [7, с. 56].

Своєрідною моделлю становлення ціннісних орієнтацій особи є її життєві плани, які становлять базову характеристику індивідуальної свідомості. Вони діалектично поєднують найближчі цілі з широкою програмою дій на віддалене майбутнє, суб'єктивний світ людини, її прагнення й ідеали з реальними буденними обставинами. Більше того, рефлексивне усвідомлення фундаментальних цінностей перетворює людину з об'єкта, якому довкілля прищеплює світоглядні й суспільні норми та правила поведінки, на суб'єкта життєтворчості, котрий здатен звільнити власну творчу і вольову енергію, визначити глибинні мотиви і спонуки як своїх мисленнево-чуттєвих, так і діяльно-практичних проявів, а в підсумку дає змогу утвердитися як повноцінній особистості. В монографії постулюється, що розвиток особистості – це безперервна реалізація потенційних можливостей, здібностей, талантів, свідоме вдосконалення себе людиною, а також особливе, індивідуальне життєсприйняття, поіншому – спосіб буття, заснований на чіткому розумінні власних цінностей і цілей, що дозволяє вибудовувати гармонійні взаємини, відчувати повноту й осмисленість життя [7, с. 71].

Системне висвітлення концептуальних засад пізнання аксіосфери людини здійснене З.С. Карпенко, у напрацюваннях якої досліджується розмаїття ціннісно-орієнтаційних пріоритетів, настановлень, уподобань, спонук, формоутворень [2]. Анатолій Анатолійович, враховуючи

надбання відомої вченої, розширює методологічний інструментарій предметного поля аксіосфери, розглядаючи цей конструкт з погляду сферного підходу (Л.М. Семашко [6]) задля сутнісного розкриття вартостей особистості в рефлексивно-методологічному узмістовленні. Крім того, він справедливо констатує, що наукові здобутки сучасності науковці переважно намагаються пояснити вартісну спрямованість особистості лише через канали суспільної взаємодії як лінійну (плосцинну) систему, а не в руслі цілісносферного осмислення, де людина постає у багатогранності і множинності власних іпостасей. На основі виголошених автором ідей особистісного становлення, теоретичних постулатів аксіогенезу З.С. Карпенко [2] і методологічних доробок культуротворчого зреалізування людиною свого потенціалу А.В. Фурмана [9] пропонується квінтесенція наукового осмислення закономірностей формування ціннісно зорієнтованої особистості [7].

Аксіосфера з центральним її поняттям цінностей – це система уособлених психічних утворень свідомості й самосвідомості особистості, що стає підґрунтям соціально-психологічних настанов, відповідних дій, учинків, основою спрямованості діяльності людини, її суспільної, моральної активності. Ціннісні орієнтації мають індивідуальний характер через суб'єктивну оцінку довколишньої дійсності з урахуванням особистісних рис якостей і психодуховних властивостей. Реалізація особою вартісної складової передбачає всеохватне розуміння значущості, доцільності і подальшої прогностичності у використанні окреслених свідомістю конкретних цінностей. Отож саме орієнтація людини у вирі вартостей слугує засновком в обранні конкретних форм поведінки, оцінковим мірилом наслідків дій і чинником завбачливості діяльності та розумності вчинків.

Цілісне дослідження розвитку людини дозволяє досягнути всю множину задіяння свідомісних структур у становленні особи, щонайглибше зрозуміти детермінацію, збагнути сутність і специфіку даного процесу, осмислити принципи і критерії вибору орієнтирів на цьому шляху. Становлення людини у досягненні зрілості (самості, самоактуалізації, автентичності тощо) як вищого ступеню розвитку передбачає її ціннісне зорієнтування як особистості, чим постулює рух-поступ до самовдосконалення через систему сформованих вартісних уподобань,

суспільних настановлень і смислів, життєвих диспозицій.

Серед здобутків автора монографії відзначимо самотутню методологічну позицію у визначенні ціннісного зорієнтування як прогностичної моделі самоплекання суб'єкта у вітакультурному просторі власного самозреалізування та оптимального функціонування у його якісно вищій формі – в конфігурації особистості на шляху освоєння духовної культури суспільства, зокнайперше у перманентних, ситуаційно динамічних актах життя – вчинку самоздійснення. Таким чином, зважаючи на фундаментальність рецензованого дослідження, що присвячене актуальній проблематиці у сфері загальної, педагогічної та вікової психології, вважаємо за логічне рекомендувати науковому співтовариству до ретельного вивчення, поза сумнівом, ґрунтовну і корисну монографію доцента А.А. Фурмана.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Выготский Л.С.* Психология развития человека / Лев Семенович Выготский. – М.: Изд-во Смысл; Изд-во Эксмо, 2005. – 1136 с. – (Библиотека всемирной психологии).
2. *Карпенко З.С.* Аксиологічна психологія особистості : [монографія] / З.С. Карпенко. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2009. – 512 с.
3. *Максименко Ю.Б.* Деякі підходи щодо обґрунтування одиниці аналізу самосвідомості / Ю.Б. Максименко, Т.Б. Ільїна. – Режим доступу: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp4/psihologia/maksimenko.pdf
4. *Роменець В.А.* Предмет і принципи історико-психологічного дослідження / Володимир Роменець // Психологія і суспільство. – 2013. – № 2. – С. 6–27.
5. *Рубинштейн С.Л.* Бытие и сознание. Человек и мир / С.Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер, 2003. – 512 с. – (Серия “Мастера психологии”).
6. *Семашко Л.М.* Сферный подход / Лев Михайлович Семашко. – М.: Нотабене, 1992. – 368 с.
7. *Фурман А.А.* Психологія особистості: ціннісно-орієнтаційний вимір : [монографія] / Анатолій Анатолійович Фурман. – Одеса: ОНПУ; Тернопіль: ТНЕУ, 2016. – 312 с.
8. *Фурман А.В.* Володимир Роменець як методолог психософійного духу / Анатолій В. Фурман // Психологія і суспільство. – 2011. – № 2. – С. 7-14.
9. *Фурман А.В.* Ідея і зміст професійного методологування : [монографія] / Анатолій Васильович Фурман. – Тернопіль: ТНЕУ, 2016. – 378 с.
10. *Фурман А.В.* Світ методології / Анатолій В. Фурман // Психологія і суспільство. – 2015. – №2. – С. 47-60.

REFERENCES

1. *Vygotskiy, L. S.* (2005). *Psikhologiya razvitiya cheloveka [Psychology of development human]*. Moscow: Smysl; Eksmo [in Russian].
2. *Karpenko, Z. S.* (2009). *Aksiologichna psikhologiya osobystosti [Axiological personality psychology]*. Ivano-Frankivsk: Lileia-NV [in Ukrainian].
3. *Maksymenko, Y. B., & Ilyina, T. B.* (2011). *Deyaki pidkhody shchodo obgruntuvannya odynytsi analizu samosvidomosti [Some approaches to study the unit of analysis of self-consciousness]*. – Access mode: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp4/psihologia/maksimenko.pdf [in Ukrainian].
4. *Romenets, V. A.* (2013). *Predmet i pryntsyipy istorykopsychologichnogo doslidzhennya [Subject and principles of historical and psychological research]*. *Psikhohohiya i suspilstvo – Psychology and society*, 2, 6-27 [in Ukrainian].
5. *Rubinshteyn, S. L.* (2003). *Bytie i soznanye. Chelovek i mir [Being and consciousness. Human and the world]*. – Sankt-Peterburg: Piter [in Russian].
6. *Semashko, L. M.* (1992). *Sfernyi podhod [Sphere approach]*. Moscow: Notabene [in Russian].
7. *Furman, A. A.* (2016). *Psikhologiya osobystosti: tsinnisno-orientatsiyniy vimir [Personality Psychology: value-orientation dimension]*. Odessa: ONPU; Ternopil: TNEU [in Ukrainian].
8. *Furman, A. V.* (2011). *Volodymyr Romenets yak metodolog psikhosofiynoho dukhu [Vladimir Romenets as methodologist of psychosofity spirit]*. *Psikhohohiya i suspilstvo – Psychology and society*, 2, 7-14 [in Ukrainian].
9. *Furman A.V.* (2016). *Idea i zmist profesiinoho metodolohuvannya : [monohrafiia] / Anatolii Vasylovych Furman.* – Ternopil: TNEU, 2016. – 378 s. [in Ukrainian].
10. *Furman, A. V.* (2015). *Svit metodolohiyi [World methodology]*. *Psikhohohiya i suspilstvo – Psychology and society*, 2, 47-60 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Максименко Юрій Борисович.

Особистісна зрілість у формовиявах ціннісного зорієнтування.

Нагальність здійснення аналітичної рефлексії нових досліджень у сфері становлення особистісної зрілості викликана виходом монографії А.А. Фурмана, яку присвячено теоретико-методологічному обґрунтуванню концептуальних засад розвитку ціннісно зорієнтованої особистості через самопроектування нею життєвого шляху і віднаходження власної світоглядної позиції. Сьогодні людина, перебуваючи у ситуаційному контексті повсякдення, стає заручником матеріального облаштування життя, котре набуває глобальних масштабів, тому проблема формування суспільно схвалюваних домагань і духовних вартостей суб'єкта вчинення є нині вельми актуальною. У моделі посферної організації ціннісного зорієнтування особистості аксіосфера займає проміжне положення між суб'єктними установками й атитудами, потребо-мотиваційною й поведінковою сферами, системою персональних

смислів та їх рефлексивним опрацюванням, забезпечуючи тим самим синергійну єдність і гармонізацію становлення всіх складників особистісного світу людини. Ціннісно зорієнтована особистість ефективно використовує природний потенціал у розбудові себе і доволишньої дійсності, плідно задіює власні ресурси в утриманні своєї долі, враховуючи запити суспільного загалу, сприймає зовнішній світ як даність і водночас оживлює та збагачує його власною енергетикою у вчинкових актах пізнання, творчості і самотворення.

Ключові слова: аксіосфера, вітакультурне осереддя, вчинок самоздійснення, зріла особистість, самотворення, самосвідомість, ціннісно зорієнтована особистість, ціннісно-смысловий простір саморозвитку.

АННОТАЦИЯ

Максименко Юрий Борисович.

Личностная зрелость в формопроявлениях ценностно-ориентирования.

Необходимость осуществления аналитической рефлексии новых исследований в области становления личностной зрелости вызвана выходом монографии А.А. Фурмана, посвященной теоретико-методологическому обоснованию концептуальных оснований развития ценностно ориентированной личности путем самопроектирования жизненного пути и нахождения собственной мировоззренческой позиции. Сегодня человек, пребывая в ситуационном контексте повседневности, становится заложником материального обустройства жизни, которое приобретает глобальные масштабы, поэтому проблема формирования общественно одобряемых притязаний и духовных ценностей субъекта поступковости является весьма актуальной. В модели посферной организации ценностного ориентирования личности аксиосфера занимает промежуточное положение между субъектными установками и аттитюдами, потребностно-мотивационной и поведенческой сферами, системой персональных смыслов и их рефлексивной обработкой, обеспечивая тем самым синергетическое единство и гармонизацию становления всех составляющих личностного мира человека. Ценностно ориентированная личность эффективно использует природный потенциал в развитии себя и окружающей действительности, плодотворно задейст-

вует собственные ресурсы в содержании своей судьбы, учитывая запросы широкой общественности, воспринимает внешний мир как данность и одновременно оживляет и обогащает его собственной энергетикой в поступковых актах познания, творчества и самосозидания.

Ключевые слова: аксиосфера, витакультурное звено, поступок самоосуществления, зрелая личность, самосозидание, самосознание, ценностно ориентированная личность, ценностно-смысловое пространство саморазвития.

ANNOTATION

Maksymenko Yuriy.

Personal maturity in form manifestation of value orientation.

The need for analytical reflection of new research in the field of personal maturity formation caused by the release of the monograph of A.A. Furman, which is devoted to theoretical and methodological bases conceptual foundations of value-oriented of personality through its self-design her life and finding own ideological position. The human in the situational context of the present arrangement becomes a hostage of material life which becomes global scale, so the problem of formation of socially approved claims and spiritual values of the subject today is very relevant. In the model by-sphere's organization of individuality axiosphere is intermediate between subject and installations attitudes, needs, motivational and behavioral areas, a system of personal meanings and their reflexive processing, thereby providing synergistic unity and harmonization becoming all the components of the personal world of man. Value-oriented personality effectively uses natural potential in developing themselves and the surrounding reality, successfully uses its own resources to hold his fate, given the demands of social public, perceives the world as a given and simultaneously animates and enriches his own power in acts of cognition, creativity and self-creation.

Keywords: axiosphere, vitacultural environment, act of self-realization, mature personality, self-creation, self-awareness, value-oriented personality, value-semantic space for self-development.

Надійшла до редакції 24.01.2017.